REPERE ALE SATIREI ÎN LIRICA POPULARĂ

(Contribuții la studiul STRIGĂTURII)

DE

SILVIA CIUBOTARU

Spre deosebire de cîntec (ne referim doar la cîntecul liric), care este rodul exprimării unor sentimente personale, dezvăluite în intimitate și expuse rareori unui grup mai mare de oameni, tematica strigăturii se axează îndeosebi pe caracterizarea indivizilor unei colectivități sătești și, implicit, pe relațiile ce se stabilesc între membrii respectivei grupări sociale. Strigătura exprimă o judecată etică, moralizatoare, o judecată de grup, chiar și atunci cînd aceasta pornește de la un caz particular. Structura dinamică a strigăturii, forma ei concisă, restrînsă la 4, 5, 6, maximum 8 versuri, este menită să-i asigure o funcționalitate adecvată împrejurărilor în care se rostește. Datorită conținutului ei, cel mai adesea persiflator, strigătura a fost asimilată uneori cîntecului de joc și, mai ales, celui satiric, confuzia justificîndu-se, în parte, prin aceea că o serie de strigături nu sînt altceva decît esența unor cunoscute cîntece satirice. Distincția se impune totuși, pentru că altfel ar însemna să ignorăm granițele ce separă cele două specii folclorice.

Categoria tematică la care ne vom referi în continuare, *Strigătura satirică la adresa fetelor de măritat* [1], este preponderentă în repertoriul de strigături ce însoțesc jocurile populare, frecvența sa menținîndu-se la același nivel și în contextul altor manifestări folclorice, cum ar fi șezătorile sau sărbătorirea lăsatului de sec (în special cu prilejul strigărilor peste sat), manifestări la care participă mai ales tineretul. Chiar și atunci cînd practicarea strigăturii depășește cadrul sărbătoresc al petrecerilor, ca însoțind orice adunare a sătenilor, cum se întîmplă în Maramureș, de pildă, unde această specie (numită aici *țipurătură)* este preferată cîntecului, *strigătura satirică la adresa fetelor de măritat* predomină asupra celorlalte tipuri. Remarcabilă este aria ei de răspîndire, incluzînd întregul spațiu folcloric al dacoromânilor, unele atestări existînd și la istroromâni. Nunta rămîne singurul moment de seamă din viața comunității rurale în desfășurarea căruia strigăturile despre fetele de măritat nu apar decît sporadic. Cînd acestea se spun totuși, rostul lor este doar să demonstreze diferențele dintre condiția de fată și cea de femeie măritată, ori să pună în contrast mireasa cu fetele rămase nemăritate.

Atenția deosebită ce se acordă ținutei fizice a fetelor, dar mai cu seamă comportamentului lor social și moral, s-a pus, uneori, pe seama originii acestor strigături, ele fiind rostite în timpul horelor numai de bărbați [2]. Împotriva oricăror aparențe însă, strigăturile pentru fetele de măritat nu denotă misoginismul celor ce le rostesc. Mai mult decît atît, cercetările de teren efectuate în ultimii ani, în-

[1] Lucrarea de față reprezintă un fragment dintr-un studiu mai amplu consacrat strigăturii.

[2] T. Papahagi, *Poezia lirică populară,* București, EPL, 1967, p. 278—279.

BDD-A1469 © 1976 Editura Academiei

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:15 UTC)

deosebi cele din Bucovina și Podișul Central Moldovenesc, arată că atît fetele cît și femeile cunosc un repertoriu bogat de asemenea versuri, pe care și le revendică adesea ca fiind propriile lor creații [3]. Pentru a putea înțelege mai bine fondul epigramatic al acestui tip de strigătură este necesar să avem permanent în vedere conjunctura în care se produc. La hore sau la șezători astfel de strigături nu se spun gratuit. Ele vizează o anumită persoană, o anume trăsătură, iar atunci cînd sînt raportate la subiect, justifică din punct de vedere etic ascuțișul satirei.

De la Alecsandri și pînă astăzi s-a menținut constantă, în fiecare studiu sau prefață, observația că specificul strigăturii constă în spontaneitate, în caracterul ei de improvizație. Această constatare nu trebuie susținută *in absoluto*. Ca fiecare specie folclorică bine conturată, strigătura prezintă o anumită stereotipie formală și de conținut. Faptul este susținut și de remarcabila unitate a repertoriului de strigături pe întreaga arie de răspîndire a speciei. Evident că o creație produsă *ad-hoc*, la horă, la nuntă sau cu prilejul altor manifestări folclorice, nu poate avea caracteristicile enunțate mai sus. Spontaneitatea strigăturilor constă în special în capacitatea creatorilor anonimi de a le adapta momentului respectiv, situației sau persoanei vizate. Improvizația intervine, ca și în cazul altor specii folclorice, numai pentru a îmbogăți un nucleu artistic elaborat anterior, cu generații în urmă. La fel stau lucrurile și în cazul strigăturilor despre fetele de măritat. Bogăția repertoriului, varietatea motivelor, numărul imens de variante, toate se grupează în jurul unor scheme unificatoare. Schimbările intervenite nu alterează fondul primar.

O clasificare a strigăturilor satirice despre fetele de măritat se arată a fi dificilă. Motivele vehiculate sînt mai numeroase decît în oricare dintre celelalte compartimente ale speciei. Împărțirea pe care o propunem ține seama de obiectul satirei. Din acest punct de vedere, materialul folcloric subsumat tipului de strigătură tratat se poate diferenția în :

A. Strigături ce vizează defecte fizice

B. Strigături ce satirizează defecte morale și de comportament.

Proporția dintre aceste două categorii este inegală, strigăturile care se referă la defectele morale și de comportament fiind preponderente, în raport cu cele privitoare la defectele fizice ale fetelor de măritat. Constatarea acestui fapt este suficientă pentru a combate afirmațiile unor culegători care vorbesc despre cruzimea gratuită a strigăturilor satirice la adresa fetelor [4]. De obicei, defectele fizice sînt asociate cu cele morale, satira probînd obiectivitatea creatorului popular.

În general, strigăturile satirice vizînd defecte fizice exprimă gustul estetic al poporului. Tot ce tulbură armonia vizuală este izvor de ironie, sursă a comicului. Două motive sînt mai frecvente : primul are în vedere *Sărutul dat de fata scundă :* [5] „Lelea naltă sprîncenată, / Dă gurița peste poartă, / Da lelea mititel, / Să-ntindé și n-ajungé“ [6]. Variantele acestei strigături sînt numeroase mai ales în zona transcarpatină. Tonul ironiei este mai mult șăgalnic. Al doilea motiv se referă la *Mîndra cu nasul lung :* „Lelița cu nasu lung / Ducea niște borș la plug, / Și de nas s-o-nchiedicat / Și tot borșul l-o vărsat“ [7]. Efectul hilar este amplificat în partea a doua a strigăturii pînă la grotesc — lungimea nasului ajungînd să o împiedice la mers. Motivul cunoaște o largă răspîndire și în repertoriul de strigături satirice la adresa femeilor măritate. Alături de aceste două motive, cu o mare circulație, stau cele despre *Fetele strîmbe de spinare* [8], *Fetele subțiri ca butea* [9] ș.a.

---

[3] *Arhiva de folclor a Moldovei și Bucovinei* (AFMB), caietele de anchetă din localitățile : Vicovu de Jos, Liteni-Moara, jud. Suceava, Vînătorii, jud. Iași ș.a. Citățm astfel întrucît catalogarea definitivă a fondului auxiliar (F.A.) al AFMB este în curs de realizare.

[4] V. Voiculescu, *Lirica populară*, în vol. *Elogiu folclorului românesc*, București, EPL, 1960, p. 512.

[5] T. Papahagi, *op. cit.*, p. 283.

[6] „Șezătoarea“, X, 1903, nr. 3—4, p. 58.

[7] S. Fl. Marian, *Hore și chiuituri din Bucovina*, București, Academia Română, 1911, p. 39.

[8] T. Papahagi, *op. cit.*, p. 286.

[9] „Grai și suflet“, III, 1927—1928, fasc. 1, p. 108.

BDD-A1469 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:15 UTC)

Dacă deficienţele fizice ale fetelor mari nu devin decît foarte rar obiectivul strigăturilor satirice, evidenţierea defectelor morale constituie baza repertoriului acestora. Numărul motivelor tratate în strigăturile din această categorie schiţează un adevărat ghid de comportare morală şi socială. Defectul care apare cel mai frecvent incriminat de comunitatea sătească este *lenea*, conjugată cu *nepăsarea* şi *nepriceperea*. Un număr apreciabil de strigături ridiculizează ţesătoarea leneşă sau neştiutoare. Spectacolul oferit de războiul la care lucrează aceste mîndre neîndemînatece ţine de domeniul fantasticului : „Între iţe şi-ntre spată, / Paşte-o scroafă-mpiedicată, / Între spată şi fuştei, / Paşte-o scroafă cu purcei“ [10]. Un motiv cunoscut, pe care îl amintesc mai mulţi folcloriştі este acela al mîndrelor care nu-şi spală bine rufele (cunoscut şi sub numele de „orgoliul zdrenţăros“ [11] : „Mîndra mea, de mîndră mare, / Îşi spală iia-n căldare, / Şi-o usucă pe butuc, / Latră cîinii ca la lup“ [12]. Dacă aceste tinere se apucă să-şi spele straiele, ajung să primejduiască puritatea apelor înconjurătoare : „Fetele de pe Iza, / Cînd îşi spală cămeşa, / Tulbură toată apa ; / Cînd îşi spală poalele, / Tulbură izvoarele“ [13]. Motivul fetelor care nu vor sau nu ştiu să toarcă la cînepă este foarte răspîndit, chiar şi în cadrul repertoriului actual de strigături, în ciuda faptului că astăzi în colectivităţile săteşti această îndeletnicire nu mai are ponderea de altădată. El cunoaşte mai multe concretizări. Citeodată strigăturile persiflează comoditatea unor fete care uită să-şi lucreze cînepa : „Joc la nuntă şi la joc, / Bucii stau în poloboc“ [14], sau, într-o versiune mai plastică : „Fata mamei cea jucată, / Cu cînepa nelucrată, / Şi din an, şi din ist an, / Şi-nfundată-ntr-un bostan, / Să se ouă-un ciocîrlan“ [15]. Alteori strigătura este mai directă, ironia căzînd necruţător asupra fetelor ce nu-şi ţes poale la cămaşă : „Mîndra me s-o lăudat / Cî ari poale di bumbac ; / Am văzut-o ieri la joc, / Cî n-are poali diloc“ [16]. Alături de fetele leneşe, strigăturile satirice vizează şi pe acelea care se sulemenesc : „Săracile fetele, / Cum îşi bat picioarele, / Pe toate ogoarele, / După ceapa cea ciorească, / Cu ea să se rumenească“ [17] ; sau : „Hai dura şi iar dura / Fetele cu legătura / Legătura de grăunţe / Să-şi cumpere ruj de buze“ [18].

Imoralitatea unor fete generează critici fără replică. Motivul cel mai cunoscut este *Mîndra cu copii din flori* : „Cît îi soarili di sus, / Feti ca la Bogza nu-s, / Toată vara huhurează, / Iarna scaldă şi botează“ [19]. Frecvente sînt şi strigăturile axate pe motivul fetelor de măritat ce *nu pot să coacă pîine şi mălaie*. Imagistica prin care se realizează acest motiv este diversă. Metealna apare uneori generalizată : „Cîte fete se ridică, / Nu pot face mămăligă“. Excepţia admisă nu face decît să confirme regula : „Doară una-i mai stătută, / Dar şi aceea o face crudă“ [20]. Unele variante amplifică imaginea, introducînd, pentru accentuarea efectului satiric, refuzul pisicii de a se atinge de mămăliga ce i se oferă : „Cheamă mîţa s-o mănînce, / Mîţa miorlăie şi fuge / Şi s-ascunde pe cuptiori, / Nu mănînc, să mă omori“ [21]. În alte variante înfăţişarea hiperbolică a mălaielor rău pregătite pentru copt augmentează ironia necruţătoare : „Fata mamii cea bălaie, / Coace ghine la mălaie / Şi le pune cu lopata / Şi le scoati cu covata“ [22].

[10] „Izvoraşul“, XI, 1932, nr. 7—8, p. 165.
[11] T. Papahagi, *op. cit.*, p. 288.
[12] *Strigături*, ediţie îngr. şi pref. de C. Ciuchindel, Bucureşti, Editura tineretului, 1958, p. 19.
[13] Tit Bud, *Poezii populare din Maramureş*, Bucureşti, Academia Română, 1941, p. 60.
[14] AFMB, satul Ghigoieşti, com. Ştefan cel Mare, jud. Neamţ, *Chestionar*, p. 225.
[15] „Izvoraşul“, XII, 1933, nr. 2, p. 49.
[16] AFMB, *Chestionar* — Ghigoieşti, p. 225.
[17] Const. Jianu şi Gr. Dumitraşcu-Surpăceanu, *Cîntece şi strigături*, Rîmnicu Vîlcea, tip. „Episcopul Vartolomei“, 1935, p. 21.
[18] Ion H. Ciubotaru şi Silvia Ionescu, *Vînătorii*. Monografie folclorică, Iaşi, Casa judeţeană a creaţiei populare, 1971, p. 248.
[19] „Grai şi suflet“, III, 1927, fasc. 1, p. 108.
[20] AFMB, satul Liteni, com. Moara, jud. Suceava, *Chestionar*, p. 249.
[21] AFMB, Gîrceni, jud. Vaslui, *Chestionar*, p. 254.
[22] AFMB, satul Mănoaia, com. Costişa, jud. Neamţ, *Chestionar*, p. 260.

BDD-A1469 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:15 UTC)

În afară de strigăturile grupate în cele două categorii la care ne-am referit, sînt unele texte ce vizează în același timp mai multe defecte fizice, morale sau fizice și morale împreună. Ele constituie, de fapt, categoria cea mai numeroasă din repertoriul strigăturilor satirice în general. Să le spunem, cu un termen oarecum impropriu, *strigături mixte*. Un loc aparte îl ocupă în cadrul acestora strigăturile referitoare la fetele bătrîne. De cele mai multe ori, fetele bătrîne satirizate cumulează mai multe trăsături negative. Adesea ele sînt puse în tovărășia unor babe guralive, împreună cu care alcătuiesc ceea ce se cheamă „gura satului": „Minciuna de un' se-ncepe, / De la baba cea urîtă, / De la fata cea stătută"[23]. Se constată și aici, ca și în cazul strigăturilor referitoare la defectele fizice, motivarea judicioasă a satirei.

Mîndra a cărei vigoare fizică contrastează cu lenea din fire este frecvent caricaturizată. Un adevărat tablou de gen se conturează atunci cînd autorul anonim o prezintă pe tînăra respectivă la lucrul cîmpului: „Dară mîndra bălăoaie, / Dac-o duci la cîmp se moaie / Și mereu cobește-a ploaie"[24]. Frumusețea fizică se devalorizează atunci cînd nu este susținută de înțelepciune și demnitate: „Puiculiță de pe coastă, / Părul lung și mintea proastă, / De ț-ar fi mintea ca părul, / Nu te-ar iubi tăt mișălul"[25]. În general strigăturile din această categorie prezintă două modalități de tratare: *contrastantă*, cînd o calitate fizică este anihilată de un defect moral, sau, dimpotrivă, cînd un defect fizic este atenuat de existența unei calități morale, și *cumulativă*, cînd defectele fizice sînt augmentate de defecte morale.

Cu cît aria de circulație a unei creații folclorice este mai vastă, cu atît forma artistică a speciei respective cunoaște o cizelare mai atentă, creîndu-se astfel posibilitatea unei necontenite șlefuiri. Se poate afirma că tipul de strigătură pe care-l avem în vedere îndeplinește condiția cerută, dovedind, alături de alte specii folclorice, resursele potențiale de dezvoltare a graiului nostru pe teren lirico-satiric. Necesitatea comunicării concise, aproape aforistice, a unor observații determină în cadrul strigăturii dezvoltarea unor modalități specifice de exprimare. Enunțarea directă este destul de rară: „Te cunoști lele pe frunte, / C-ai pus rumenele multe"[26]. Se folosește mai mult exprimarea aluzivă: „Bate doamne pe lelea, / De ce ș-o pierdut cheia, / C-o rămas lada-ncuiată, / Și ea umblă neschimbată"[27], falsul monolog: „— Hora, polca pot juca, / Dar cămăși nu pot spăla"[28], precum și pseudo-dialogul: „— Mîndro cu nasul pe sus, Poale la cămașă nu-s! / — Ba le am, dar nu le-am pus, / Că-s la harnica pe fus"[29].

Figura de stil cu cea mai mare pondere în strigătura satirică la adresa fetelor de măritat este *antiteza*. Ea dă dimensionarea expresivă a satirei. Uneori antiteza poate fi aparentă, pentru a sublinia comicul vizual: „Lelea-naltă cît o jordă, / Nu se știi pleca la holdă"[30], alteori ea este reală cum se întîmplă în strigăturile referitoare la sărutul dat de fata scundă. De remarcat că în cazul strigăturilor satirice antiteza condiționează întotdeauna celelalte figuri de stil. Un procedeu compozițional specific creațiilor folclorice scurte (cîntec liric, ghicitoare, etc.) este *repetiția*. Ea susține osatura strigăturilor, cărora le întregește imaginea poetică și le ajută să constituie un întreg independent. Dealtfel, repetiția este absolut necesară pentru a întreține ritmul alert, vivace, al versurilor satirice. Astfel, „partitura" fetei sprintenă la horă, dar leneșă la treabă, capătă, datorită repetițiilor verbale, un tempo de allegro: „Și la joc *haida, haida*, / Cu suveica nu pot da, / Și la joc *mă-ndes, mă-ndes*, / Cu suveica nu dau des"[31].

Respectînd o caracteristică a liricii folclorice în general, strigătura are o structură internă construită pe baza *paralelismelor*. Sînt utilizate frecvent parale-

[23] T. Pamfile, *Cîntece de țară*, București, 1913, p. 291.
[24] „Izvorașul", XII, 1933, nr. 1, p. 20.
[25] „Șezătoarea", XXX, 1923, nr. 4, p. 55.
[26] „Arhivele Olteniei", VIII, 1929, nf. 41—42, p. 131.
[27] A. Bîrseanu, *Snoave, chiuituri, povestiri*, Sibiu, Editura Astra, 1925, p. 31.
[28] *Folclor din Moldova*, vol. I, București, EL, 1969, p. 157.
[29] AFMB, satul Miclăușeni, com. Butea, jud. Iași, *Chestionar*, p. 265.
[30] S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 93.
[31] AFMB, *Chestionar* — Mănoaia, p. 265.

BDD-A1469 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:15 UTC)

lismele *de sinonimie, de gradație, de enumerație* și, mai ales, *contrastante*. Iată un paralelism contrastant: „— Du-te fată la surcele! / — Valeu, mamă, că mi-i lene! / — Du-te fată la flăcăi! / — Iacă-ndată mamă hăi“ [32]. Epitetele, prezente mai rar în strigături, contribuie la marcarea puternică a satirei, ducînd-o în unele portretizări pînă la sarcasm: „Spate late *-ncîrjobate*, / Buze moi, *dabalazate*“ [33]. De cele mai multe ori întîlnim false epitete laudative, care susțin contrastul dintre aparență și realitate: „Harnică-i fetița mamei, / Cum se culcă, cum adoarme“ [34]. *Comparațiile* vin să sublinieze anumite defecte fizice ale tinerelor ironizate, încadrîndu-se și ele în simfonia contrastantă a strigăturii: „fata naltă“ este comparată cu o joardă, cea grasă și scundă cu un „tăbuiet“ etc. *Metafora* apare sporadic, mărind efectul hilar al textului. Într-o strigătură din colecția Bibicescu, fetele ahtiate după măritiș apar metamorfozate în vase de bucătărie: „Cîte oale pe cuptor, / Toate așteaptă pețitori, / Ș-un răsforel nespălat / Ș-ăla așteaptă măritat“ [35]. Personificarea obiectelor de industrie casnică, ce le obsedează pe tinerele nepricepute, purcede dintr-un animism caracteristic mai ales basmelor, animism care capătă în context valențe noi, umoristice: „Pînză, pînză, / Fă-te mînză / Și treci dealu la mama, / Că te știe-a te lucra“ [36], sau: „Cînd văd furca și cu fusul, / Parcă văd lupul cu ursul“ [37].

Ascuțimea critică a strigăturilor este amplificată prin exagerarea daunelor ce le poate aduce defectul vizat. *Hiperbolele* compun tablouri ce țin de monstruos. Cofa nespălată de fata lenoșă amintește, prin forfotirea ei fabuloasă, aglomerarea făpturilor din pînzele lui Hyeronimus Bosch: „Printre cercuri / Pui de iepuri, / Printre doage, / Pui de broaște“ [38]. Comparată adesea cu epigrama, strigătura folosește foarte rar efectul final de surpriză, poanta caracteristică speciei culte. În exemplul următor portretul ideal al mîndrei, „Subțirică-i mîndra mea“ — capătă o creionare neașteptată, acidă: „Subțirică-i, bat-o focul, / De trei ori cît polobocul“ [39].

[32] „Tinerețe“, V, 1941, nr. 3, p. 92.
[33] „Șezătoarea“, XI, 1903, nr. 3—4, p. 64.
[34] „Izvorașul“, IV, 1923, nr. 5—6, p. 13.
[35] I. G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, ed. îngr. de M. Croicu, pref. de I. C. Chițimia, București, Editura Minerva, 1970, p. 189.
[36] „Ion Creangă“, IV, 1911, nr. 10, p. 332.
[37] AFMB, satul Păhnești, com. Arsura, jud. Vaslui, *Chestionar*, p. 259.
[38] AFMB, satul Măzănăiești, com. Drăgoiești, jud. Suceava, *Chestionar*, p. 258.
[39] AFMB, satul Draxeni, com. Rebricea, jud. Vaslui, *Chestionar*, p. 262.

BDD-A1469 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:15 UTC)